

Mona L'orange-Svendsen

Født 1933 i Sandnes

Ugift

Handelsskole

Hun representerer vilje og seighet. I sitt åttiende år er hun fortsatt forretningsdrivende i Langgaten. Hun leder en av byens eldste butikker, den lille skobutikken som bestefaren startet i 1908. Lokalene overtok han etter sin mor fra den gangen hun hadde melkeutsalg på dette hjørnet. Bestefaren både produserte og solgte sko, sønnen lærte faget, men fikk en brå død da yngste datteren, Mona, var snaut to år gammel. Oppveksten ble spesiell med to fire til fem års Amerika-opphold. Så snart hun hadde gjort unna allmennutdannelsen og handelsskole, har livet omtrent bare dreid seg om sko og skohandel, krydret med smil og en god replikk.

STERKE SANDNES-RØTTER

Bestefar Svend Svendsen var en kjent mann i Sandnes. Sammen med fire andre startet han opp skofabrikken, Sandnes Nye Skofabrikk, i Langgaten i 1902. To av disse var skomakere, bestefar og Olaus Vagle. Etter noen år valgte de to å gå videre hver for seg. Bestefar trakk seg ut i 1913, og fikk i 1918 tatt i bruk et nytt fireetasjes

murbygg i forlengelsen av skoutsalget han hadde hatt siden 1908, lenger sør i gaten. Han jobbet seg oppover, og utsiktene så lovende ut. Fabrikken hans ble for liten, og i 1930 ble Mikelsens Møbelfabrikk i Gjesdalveien kjøpt og skofabrikken flyttet dit. Skoutsalget fortsatte som før i Langgaten. Eneste barnet, sønnen August, var blitt medeier. Han hadde skaffet seg solid

Svendsens skofabrikk i Gjesdalveien. Fabrikklokalene ble tatt i bruk høsten 1930. Fotografi: Jærmuseet/Sandnesmuseet

faglig utdannelse fra Tyskland, og det var egentlig han som stod bak kjøpet av møbelfabrikken i 1930. Han var etablert med kone og to små døtre da bedriften i 1935 med 50 ansatte kunne utrope seg til største skofabrikk på strekningen Skien - Bergen. Og yngste datter, det er meg.

Før jeg fylte to år, skjedde tragedien. Min far omkom i en trafikkulykke, for bilen hans ble påkjørt av hurtigtoget på planovergangen i Gjesdalveien. Selv om jeg ikke husker så langt tilbake, har denne hendelsen faktisk fått prege hele livet mitt.

Min mor var født i Amerika, av norske foreldre, som hadde et herskabelig hus i Hinnasvingene. Dette huset overtok min mor og min far og bosatte seg der til de fant ut at nærhet til bedriften måtte prioriteres. Etter fars død gikk min mor en vanskelig periode i møte, og valgte å dra over til slekten sin i Amerika. Reisemålet var liksom lengre unna den gangen. Vi tok natrutten til Bergen først, der lå Amerikabåten klar dagen etterpå. Båtturen tok åtte til ni dager.

Morfar, som var ingeniør, dro til Amerika i jobbetiden for å få seg arbeid. Forloveden kom etter, de giftet seg og slo seg ned. Min mor, min søster og jeg bodde hos disse i Ohio. Oppholdet varte fire til fem år, og sist i denne perioden døde morfar. Det var en trist opplevelse.

Vi kom tilbake fra Amerika-oppholdet og fikk oss leilighet på Våland. Storesøster var blitt skolepike, og jeg fikk følge med henne på skolen dette året. Jeg var nok både språkforvirret og kjente ikke så mange unger. Krigen kom til landet og jeg ble selv skoleelev. Jeg ser

tilbake på det positive og synes det var kjekt å vokse opp på Våland. Det er sikkert masse å fortelle fra skoletiden. Men det jeg husker spesielt godt er fra sjetteklassen i 1945, for da tok vi første båten etter freden til Amerika. Sjetteklassen med lærerinnen stod på kaien og vinket.

AMERIKAREPRISE

Mens søsteren min mestret språkovergangen, fikk jeg store engelskspråklige problemer. Til å begynne med tok vi inn hos tante og onkel i Philadelphia. Jeg var nærmest veldig ulykkelig, følte at jeg ikke fikk med meg det som skjedde omkring meg. Skolen var spesiell, kanskje en Steinerskole? Vi gjorde mange løgneting, var på bedriftsbesøk, og jeg skjønnte ikke hva vi skulle med dette. Jeg følte meg utafør, og gikk bare taus omkring. Jeg ble bedt om å holde foredrag om Norge, men siden jeg ikke kunne språket så slapp jeg. Etter tre måneders tid slo vi oss ned noen kilometer unna og møtte en «normal» skole. Venninner hadde jeg alltid. Skolearbeidet ble lettere, og allerede året etter kom high school. Jeg var iherdig, ble faktisk veldig flink i engelsk, spesielt i rettskriving, husker vi stod på rekke og rad og ble overhørt. Denne gangen ble det fire-fem nye år i Amerika, før vi vendte hjem til Norge.

Senere har det blitt en del reising, men jeg har aldri vært tilbake i Amerika. Flyreiser frister meg lite.

UNGDOMSTID I NORGE

Tilbake i Norge var jeg blitt 16 år og tok da fatt på gymnasen på Kongsgård. Men enkelt var det ikke, jeg hadde

*En gammel logo fra skobutikken Svend Svendsen.
Fotografi: Jærmuseet, Berit Bass*

glemt norsken og rettskriving spesielt. Nynorsk var helt ukjent, og tysk hadde jeg ikke vært borti. Dermed hoppet jeg ned til realskolen og tok eksamen der, godt hjulpet av ekstra timer i norsk. Jeg tror nok Amerikaoppholdet hadde gitt meg mot til å vise litt mer igjen. Jeg fortsatte skolegangen og tok handelskole etterpå, klar til å satse i forretningslivet.

JOBB HOS «SKO SVEND»

Jeg begynte i firmaet som jeg fortsatt er knyttet til. Min søster, som hadde lært seg stenografi, begynte først

i bedriften, men syntes ikke det var utfordrende nok. Hun kjedet seg og sluttet. Det var et enkelt kontor over butikken. Han som ekspederte i butikken, hadde også ansvaret for lønningene til arbeiderne på fabrikken. Han sprang opp og ned.

Selv ble jeg også satt til å gå ærend og ta tunge løft. Jeg dro til postkontoret på herresykkel, syklet under stangen. Da var jeg redd for å treffe tidligere medstudenter fra handelsskolen. De ville tenke, er hun ikke kommet lenger enn under stangen på en herresykkel? Derfor syklet jeg omveier og sidegater for ikke å bli sett. I banken fikk jeg beskjed at bestefar hadde ringt, og jeg måtte sykle tilbake. Der var en faktura jeg ikke hadde fått med meg. Jeg syklet tilbake. Sprang frem og tilbake som en jo-jo, følte jeg ofte.

Det var liksom ikke ordentlig kontor, lite og litt skitent. En ovn til å brenne skoer i var en del av interiøret. Den sotet, for plutselig sa det puff, og sotet kunne legge seg utover. Bestefar så at jeg ikke trivdes. Så tok han meg med ned til kontoret hos Øglænd. «Vis henne kontoret, vis henne papirene.» Der stod jeg med alle folkene rundt. «Ja, ja, har du sett nok?», sa bestefar, så dro vi. Etter et år sluttet jeg.

UTE BRA, MEN - HJEMME BEST

Jeg sluttet og fikk kontorpost i Stavanger. Dette var andre forhold. Kontoret hadde flere ansatte, og her skulle jeg betjene telefonen, ta høflig imot kunder, foreta masse utregninger og skrive brev. Jeg var livredd for telefoner og nervøs for det meste. Nisten måtte jeg spise der jeg satt. Brev måtte jeg skrive om igjen, for

fingrene skalv. Etter bare tre-fire uker tok jeg kontakt med sjefen, beklaget og innrømmet at jeg ikke passet i stillingen. Han synes det var leit, men forstod meg. Han ville ordne med lønnen før jeg forsvant. Jeg sa «tusen takk for meg, ikke noe lønn», og så satte jeg lykkelig og fri på dør, var så glad jeg slapp ut. Han sprang etter meg med lønnen.

Bestefar og bestemor var hjerteglad da jeg vendte tilbake. Kontoret ble flyttet til skofabrikken, eget kontor med vindu mot gaten. Jeg fikk mer ansvar og orden.

Krigsårene hadde vært veldig gode år for skobransjen. Årene etterpå var preget av usikkerhet. Verken butikk eller fabrikk gikk så bra, og salget utad sviktet. Kundene så ingen fornyelse på skolestene.

Bestefar ble syk og skranten. Han døde i 1956, da var jeg bare 23 år gammel. Sviland, en mangeårig sliter, med erfaring både fra fabrikken, kontoret og som reisende, tok over som disponert. Det ble vanskeligere tider, vi mistet bl. a. en viktig kunde i Oslo fordi skoene ikke var utfordrende nok. Da kom en tidsstudiemann inn. Det var sikkert revisor og svogeren som ordnet opp. Ikke lenge senere ble det hentet inn ny disponert for fabrikk. Han hadde erfaring fra skobransjen. Samtidig ble produksjonen lagt om til bare å omfatte

herresko. Årsproduksjonen var da ca. 50 000 par sko, den steg til 65 000, og vi tjente penger.

FABRIKKBRANN I 1964

Alt har en ende. En storbrann la omtrent hele fabrikk i aske. 58 ansatte hadde vi ansvar for, de fleste godt voksne menn. Vi var opptatt av at de skulle ha et arbeid å gå til. Derfor flyttet vi midlertidig skofabrikken inn i Røstads lokaler på Hana. Mulighetene til å bygge opp på branntomten, eller bygge nytt på Lura, ble vurdert. Den brannskadde fabrikk ble kondemnert. Det var ikke grunnlag for å bygge opp igjen. Tomten på 700-800 m², har siden vært leid ut til parkering. Tomten er nær jernbanen og har derfor restriksjoner. Et mulig byggeprosjekt på Lura la vi en del penger i, men innså at dette ville bli altfor usikkert. Disponenten hadde sagt opp, han så nok hvilken vei det bar. Etter ham kom en danske. Det var ikke så enkelt for den eldre arbeidsstokken å innordne seg. Dessuten var det vanskelige forhold ute. Det innså ikke vi, som bare var opptatt av å gå videre. Men etter to og et halvt år på Hana ble skoproduksjonen lagt ned. Jeg kjøpte søsteren min ut av butikken i 1968, mens vi fortsatt deler tomten i Gjesdalveien og bygningsmassen i Langgaten.

Logo for Svend Svendsen i 2013.

«SVENDSEN-HJØRNET» LANGGATEN – FLINTERGATEN

Skobutikken i Langgaten 22 har vært på dette hjørnet helt siden bestefar startet i 1908. Før den tid var det mor til bestefar, oldemor Hanna J. Svendsen, som eide huset, og der drev hun melkeutvalg. Hun ble enke 38 år gammel, og hadde da fire små barn i alderen fire til

Den lille butikken har et utrolig utvalg av sko.

ti år, bestefar var yngst. Hun var en meget dyktig og arbeidsom kvinne. Flink med håndarbeid, bl.a. laget og solgte hun pipekrager til presteskabet.

På andre hjørnet mot sør regjerte Bertinius Svendsen (f. 1869), med manufakturforretning. Han hadde handelsborgerbrev fra 1894. Samme året kjøpte han tomt grunn, to små eiendommer. Den ene eiendommen var fargeriet til Jacob Andersen, som også laget blekk til skolen. Den andre var et primitivt og lite pensjonat kalt «Logi og Spise», med eier Mina Meisland. De to gamle små husene ble revet, og nytt toetasjes hus ble reist. Forretning i første og bolig i annen. Forretningen vokste, og i 1913 bygde han et treetasjes murbygg i flukt med det gamle hus i Flintergaten og fikk seg enebolig i 1916. Dermed kunne hele bygget mot Langgaten bli forretningsgård. Vis-à-vis på andre siden av gaten sikret han seg hjørnehuset og nabohuset mot sør. I hjørnehuset startet sønnen Bjarne Svendsen kolonialfor-

retning i 1932, og i nabohuset sør bygde sønnen Sverre opp sin jernvareforretning. Ikke nok med det, datteren Judith Svendsen hadde kristelig bok- og papirhandel i murhuset i Flintergaten fra 1946. Sverre måtte legge ned på grunn av sykdom i 1957. Da flyttet Judith bok- og papirhandelen til brorens lokaler i Langgaten.

I lange tider utover 1900-tallet var altså dette krysset dominert av Svendsen-butikker, altså et «Svendsen-hjørne». Sko Svend er ikke i slekt med de andre, men kan skilte med utholdenhet. Den lille skobutikken har f.eks. gjort unna 100-årsjubileet i Langgaten, slikt står det vel respekt av? Jeg tror nesten kommunen hedret oss med å plassere «Lanternen» rett utenfor døren. Jeg synes, fritt sagt, den hører mer hjemme nærmere sjøen, kanskje kombinert med båtoppbygg.

SKOBUTIKKEN

Etter at fabrikken brant, ble det «bare» skobutikk for meg. I mange år har vi handlet sko gjennom kjeder. Falkanger gjorde en stor innsats på det området i etableringsfasen. De hadde salgskontor i Oslo, og jeg dro avgårde med egen bil og gjerne med min mor, som elsket disse utfluktene. Jeg fylte ut skjema og bestilte sko. Utviklingen gikk sin gang, Falkanger inngikk samarbeid og ble en del av Eurosko. Jeg tok turen til Oslo sammen med min mor og den lille voven vi hadde og møtte opp på salgskontoret. Det hadde vi forholdt oss til i mange år. Men denne gangen ble alle så løgne, plutselig forsvant de. «De vil ikke ha deg lenger», hvisket mor. «Kan skjønne, jeg må få papirer for å bestille», svarte jeg.

Men så kom de tilbake med skjema. De hadde valgt en større butikk i Sandnes, men så fant de ut at vi som hadde brukt Falkanger gjennom mange år, burde få fortsette. De synes nok det ble så pinlig der jeg stod med min gamle mor og den lille voven.

Tilbake i Sandnes fikk jeg spørsmål fra den større konkurrenten som trodde han hadde kontrollen på Eurosko. «Koss kom du deg inn?». «Nei, jeg skulle være med.»

Kjedemedlemskap koster, men gir fordeler. Billigere innkjøp, prosenter av omsetningen etc. Senere

Mona L'orange-Svendsen kan alt om sko, dessuten har hun kunnskap om regnskap og daglig drift.

ble salgskontoret for Eurosko flyttet til Odense, og turene dit var inspirerende, alltid med et flott opplegg der. Norge greide seg så bra at eget salgskontor ble lagt til Oslo. Utviklingen gikk sin gang. Etter hvert ble vi neddynget av mapper og dokumenter. Da PC og innkjøpsmaskin ble en del av hverdagen, hang vi ikke med lenger. Det ble for innviklet, og vi valgte å melde oss ut av Eurosko. Jeg tror det var i 1997, etter åtte års medlemskap. Nå må jeg kjøpe inn til høyere priser, det er tøft å være utenfor.

Vi er en liten skobutikk, den minste i gaten, med en fin stab som består av meg og tre andre. Det er mye arbeid. Lønninger, skatter og regninger tar jeg meg av, uten datamaskin. Regnskapet føres av andre, men etter nyere lovendring slipper vi revisor. Det er jo bra å spare de utgiftene. Jeg går i mitt åttiende år, og er i full jobb i butikken hver dag hele uken. Arbeidstiden er lang. Hverdager unntatt lørdager har jeg åpent til kl 18.00. Egentlig var det enighet om kl. 19.00, men trafikken gjennom gaten er begrenset. Derfor tar jeg og andre kvelden fra kl. 18.00. Hverdagen er så hyggelig, jeg kan ikke tenke meg noe annet.

I godt voksen alder fikk jeg lyst å synge i kor. Svanes var leder for kirkekoret, der kom jeg med. Da var jeg som sagt ingen ungdom, og jeg kunne heller ikke synge ordentlig. Jeg var livredd at dirigenten skulle oppdage hvor dårlig stemme jeg hadde. Dette var så kjekt at jeg var aktiv rundt åtte år, før jeg takket for meg i koret.

TILBAKEBLIKK

Jeg har gått videre på den arven jeg har fått. Det har vært ansvar og travle tider fra jeg var ganske ung. Da jeg kjøpte søsteren min ut av skobutikken, var jeg bare 35 år, og allerede den gang kjente jeg godt til skobransjens lunefulle opp- og nedgangstider. Tanken på å kvitte meg med butikken har streifet meg, men iveren og gleden ved arbeidet har seiret. Giftermål ble det ikke, kjærlighets sorg har jeg vært gjennom, og forelskelse og oppvarning ble jeg unt i mange år. Gjennom årene har jeg vært omgitt av gode støttespillere i hverdagen, ikke minst praktisk støtte, og det er jeg svært takknemlig for.

Det har ikke blitt særlig tid til foreningsliv utenfor butikken. En stund var jeg riktignok aktiv i Handelsforeningen. Da var jeg veldig ivrig, og noe ukritisk møtte jeg overalt, jeg og mange menn. Senere kom jeg inn i styret som sekretær, men takket nei til å overta formannsvervet. Vi hadde alle bedre tid før. Gode replikker satt løst, og smilet var aldri langt unna.

ALDERDOM OG FREMTIDSTANKER

Jeg er nok eldste aktive forretningsdrivende i gaten. Kort sagt er jeg en seig type med vilje. Samtidig litt sart, som lett tar med seg influensa når påkjenningen melder seg. Luftveiene har vært svake, mens livsgleden er sterk. En gang var det kneet som streiket, og sykemelding måtte til. Jeg ble utålmodig og begynte på arbeid før sykemeldingen var gått ut. Heldigvis har

kneet holdt siden. Riktignok merkes det i trapper at foten er svak, men jeg klarer meg. Til tross for at forretningen er gammel og upraktisk med mange trapper.

Jeg må gjerne snart passe meg, for alderen setter sine spor. Men hører jeg: «Den røya som står i den butikken, der vil vi ikke gå», da trekker jeg meg.

Butikken har veldig mange voksne damer som solide kunder. Det er viktig å ta vare på disse, men samtidig kan vi bli mer attraktive også for de yngre. Vi må satse også på unge, det er ikke til å unnså, for de bruker mer penger. Jeg er så heldig at jeg har et yrke jeg kan, selge sko det er topp. Det er viktig å følge opp og orientere seg om nye merker. Gode leverandører, merker og kvalitet betyr alt.

Når du blir eldre dempes tempoet, for det går litt mer bedagelig. Det er en fordel å være yngre, for nå må du kave. Langt tilbake var jeg sjenert, nå er det nesten for mye andre veien. Jeg snakker dem heller ut. Er blitt så pratsom at jeg nesten kan glemme at det er skosalg det dreier seg om, og så er det blitt så kjekt å prate med folk som stikker innom. Jeg synes det er koselig de kommer innom bare for å drøse. Jeg liker veldig godt å følge med og har f.eks. store forventninger til utbyggingen i Vågen, med uteplasser, spiseplasser og forretninger, det kan bli så flott.

Ellers er ferie veldig deilig å se frem til. Da tenker jeg på hus, hage og hygge sammen med min egen familie og venninner.